

La Guerra del Francès a Catalunya

LA CATALUNYA NAPOLEÒNICA

L'ocupació militar

Des de principis de 1808, la invasió francesa que es va abatre sobre Catalunya i el conjunt de la Península ibèrica va distorsionar una evolució històrica marcada per un progrés material i ideològic lent però sostingut. El segle XVIII havia impulsat les forces productives del Principat –l'agricultura, la manufactura i el comerç- de forma decidida, i havia incrustat en la mentalitat de les elits catalanes moltes de les idees il·lustrades que circulaven per Europa. Els grups dirigents catalans apostaven a la primeria del Vuit-cents per la limitació del poder reial, contrarestat per la representació del cos social davant del govern amb certes facultats legislatives i de control; per una millora de l'administració pública, de la justícia, de la fiscalitat i de la instrucció; i per una liberalització de l'economia que contribuís al desenvolupament dels sectors econòmics. Com s'hagués descabdellat la història de Catalunya i d'Espanya sense el trasbals de l'ocupació napoleònica? És evident que mai podrem respondre aquesta pregunta, però ens és lícit imaginar una evolució *natural* molt més positiva i harmònica de l'economia, de la societat i de la vida política.

En canvi, pel febrer de 1808 el cos d'exèrcit del general Duhesme va travessar la frontera amb uns quinze mil homes i es va disposar en secret a ocupar les principals fortaleses catalanes, malgrat l'aliança vigent amb el govern espanyol. A finals de febrer ja s'havia emparat de les fortificacions de Barcelona i del castell de Sant Ferran de Figueres, sembrant la inquietud i la rebel·lia entre la població catalana. Des de les darreries de maig les tropes franceses es van veure submergides per una virulenta insurrecció popular, i Duhesme va creure necessari *clavar grans cops* per tal de paraitzar-la en els inicis: envià una expedició a Tarragona i una altra a Manresa, feu ràtzies contundents pel Vallès i pels encontorns de Barcelona, i provà de conquerir

Girona a l'estiu. Però les derrotes napoleòniques del Bruc i les escomeses fracassades contra Girona van revifar la insurrecció catalana

Malgrat que el general Reille va reforçar el castell de Figueres, el petit cos de Duhesme es va veure encerclat en aquesta població i a Barcelona per una massa hostil, organitzada en sometents i miquelets. Des del juliol de 1808 van afluir a Catalunya reforços de tropes regulars espanyoles, que pel novembre ja es van atrevir a posar setge a la capital catalana, dirigides pel capità general Juan Miguel de Vives. De tota manera, també els francesos havien rebut l'ajut del poderós Setè Cos de Gouvion Saint-Cyr, format per prop de vint mil soldats, que amb persistència i professionalitat va ocupar la plaça de Roses i es dirigí després a socórrer Barcelona, derrotant totalment les tropes espanyoles a les batalles de Cardedeu i Molins de Rei el desembre de 1808. Saint Cyr reblà el cop amb una altra victòria sobre el nou general en cap espanyol Teodoro Reding a Valls pel febrer de 1809.

L'exèrcit regular insurgent va quedar desarticulat, i molts dels seus homes van refugiar-se a Tarragona, junt amb la població civil. Per a la resistència catalana, havia acabat l'època de les grans batalles campals contra un dispositiu imperial superior en mitjans, direcció i ensinistrament. Els militars patriotes més experts abrogaven per una tàctica defensiva i de desgast, acoblada amb la guerrilla, malgrat que el gruix de la població i les autoritats polítiques –Junta Superior de Catalunya, Junta Central-empenyien encara envers una actuació ofensiva animosa de llençar grans masses contra l'enemic. Les dues concepcions van topar estrepitosament a l'època del capità general Joaquin Blake, arrel del setge de Girona.

Quan tothom esperava l'encerclament de Tarragona a mans de Saint Cyr, el prudent general napoleònic va virar en rodó per manca que queviures, i des del març de 1809 sojornà pel Vallès i Osona en recerca de subsistències per als seus homes. Per fi, a mitjan juny va concórrer cap a Girona per donar suport al setge que havia iniciat el general Verdier. La retirada de la *Baixa Catalunya* que havia decidit Saint Cyr, i les males relacions d'aquest amb Verdier, van molestar Napoleó, que el destituí i el feu arrestar en arribar a França; el substituï el mariscal Augereau, el qual pel desembre de 1809 va aconseguir la rendició de Girona.

La pèrdua d'aquesta plaça forta –convertida aleshores en símbol de la resistència- provocà una aguda crisi en el bàndol patriota. L'opinió pública catalana, galvanitzada a l'entorn de la Junta Superior, va culpar del fracàs al dubitatiu Blake, que no s'havia atrevit a plantejar una batalla campal per trencar el setge. Un tardà

aixecament massiu del sometent s'havia engrunat. Per aprofitar el moment psicològic, les tropes napoleòniques penetraren cap a l'interior del Principat sense trobar resistència, i van posar setge al castell d'Hostalric. El bonapartista Souham va derrotar O'Donnell, successor de Blake, a la batalla de Vic a mitjan febrer de 1810. El camí de Tarragona tornava a estar obert, i cap aquí es dirigí una nova expedició imperial pel març.

Augereau va tornar a fracassar pel mateix motiu que Saint-Cyr un any abans, però d'una manera més flagrant. Esgotats tots els proveïments, les seves tropes van emprendre una catastròfica retirada cap a Girona, perdent fins i tot la línia del Llobregat. La guarnició imperial de Barcelona també estava a punt de quedar-se sense subsistències. Enfurit per la reculada i pels experiments polítics d'Augereau, Napoleó el va cessar de forma fulminant, i envià a Catalunya el mariscal MacDonald. Aquest, amb realisme, va donar prioritat al problema de l'abastiment de la capital, a la qual dirigí tres combois terrestres i un marítim durant la segona meitat de l'any 1810. Posat al front de les tropes, MacDonald les conduí de nou cap a Tarragona durant l'agost de 1810 però altra vegada els napoleònics hagueren de desistir per l'escassetat de queviures i es replegaren cap a Lleida, ja presa pel general Suchet al maig.

Aleshores, el mariscal MacDonald va encetar els seus característics *passeigs* per l'interior de Catalunya, que no li comportaren pas un millor domini de la zona. Mentrestant, pel setembre de 1810 s'inicià el foc a la fins aleshores pacífica Cerdanya: l'ocupació de Puigcerdà per part del bonapartista Gareau va ser seguida d'una violenta contraofensiva de Milans i Campoverde, que van fer retrocedir els imperials i devastaren amb deu mil homes la Cerdanya francesa.

A aquestes altures quedava clar que l'exèrcit napoleònic del Principat era incapaç de prendre les places fortes de la Baixa Catalunya, que Napoleó va adjudicar al cos d'exèrcit de Suchet, ben assentat a l'Aragó. En efecte, el general Suchet va ocupar Tortosa el dia 1 de gener de 1811, i a finals de juny penetrà violentament dins Tarragona, després d'un nou intent fracassat de MacDonald. La pèrdua de les esmentades places fortes va enfonsar el bàndol patriota en una crisi que semblava definitiva: una revolta radical havia enlairat pel gener de 1811 el poc competent Campoverde al càrrec de capità general, i sis mesos després l'exèrcit regular es desintegrava del tot mentre Campoverde abandonava el Principat. L'esperit resistent defallia, malgrat la recuperació momentània del castell de Figueres amb un audaç cop de mà del guerriller Rovira.

L'ocupació definitiva de Catalunya semblava a l'abast de la mà. Fou durant l'estiu de 1811 quan Napoleó va decidir l'annexió del Principat al seu imperi, tot i que va retardar-ne l'execució degut a les reticències de MacDonald. Però encara faltava el domini efectiu de l'interior muntanyós, on residia el *motor* de la resistència, emparat per les fortificacions de Solsona, Cardona, Busa i La Seu d'Urgell. I malgrat els intents imperials, les partides patriotes i el petit exèrcit regular que es recomposava van aconseguir preservar aquest *espai vital* durant la resta de la guerra. Des de l'estiu de 1811 al de 1812, els napoleònics, encara a l'ofensiva, no tenien tropes suficients per completar la conquesta del territori, sempre hostil; a partir de mitjan 1812, el drenatge d'efectius cap a Rússia ho feu completament inviable. A partir d'aleshores, l'èxit de Decaen –el successor de MacDonald- va consistir en mantenir a grans trets les posicions.

En els darrers anys de la guerra s'observa a Catalunya una espècie de *dialèctica de l'estancament*. Els dos exèrcits, sempre escassos d'efectius, es perseguïen amb petites columnes mòbils sense aconseguir cap d'ells progressos de significació. Decaen va fracassar a l'Esquirol i Quesnel a Ripoll; el capità general espanyol Lacy i el seu successor Copons pressionaren la frontera, l'Alta Catalunya i la línia Tarragona-Tortosa amb resultats molt escassos. La moral de lluita minvava pels dos costats, i era evident que la resolució de l'*empat* havia de venir de fora. Des de l'estiu de 1813 Suchet es replegava amb ordre des de València, seguit –amb poc entusiasme- per l'exèrcit anglo-espanyol. La derrota de Napoleó a Europa va fer la resta, i el mariscal napoleònic va travessar el riu Fluvià pel març de 1814, mentre Ferran VII retornava a Espanya.

L'eficàcia de la maquinària militar bonapartista a Catalunya sembla fora de dubte. Va guanyar la majoria de les batalles campals i va saber mantenir-se enmig d'una població massivament enemiga. Amb un nombre no gaire elevat d'homes –com a màxim quaranta mil en els anys centrals de la guerra- va aconseguir ocupar les places importants i els punts estratègics, tot conservant en general la iniciativa militar. Els seus punts febles van ser la composició recent i heterogènia de les tropes -provinents de lleves noves poc instruïdes, enquadrades pels oficials i pels soldats veterans, i formades per contingents francesos, italians, napolitans i westfaliens, els dos darrers propensos a la deserció i al pillatge-, les malversacions de l'administració militar, l'escassetat permanent del proveïment i l'extraordinària complicació de les comunicacions.

Una prioritat del comandament militar napoleònic al Principat va ser sempre l'increment d'efectius –aspiraven a un total de 60.000-, per poder cobrir tota la

província en plena insurrecció. No es va poder aconseguir mai. D'altres objectius eren el domini de les places fortes, la implicació de l'exèrcit napoleònic d'Aragó en la conquesta de la Baixa Catalunya, el control de la costa i la submissió de l'interior muntanyós del territori. Els dos darrers tampoc es van assolir. I és que la rebel·lió catalana va ser de les més virulentes d'Espanya. Fins i tot en el moment de màxima expansió, de l'estiu de 1811 al de 1812, el domini imperial segur a Catalunya es reduïa a l'interior dels recintes fortificats.

Política i administració

Enfront del poble insumís que van trobar a Catalunya, els governadors militars i els administradors napoleònics van dreçar un règim militar d'ocupació que va combinar la duresa i la persuasió, segons les necessitats del moment i la personalitat del general o de l'intendent. La virulència de la revolta va fer inclinar més els imperials cap a la rigurositat, de vegades extrema, però no van mancar mesures i propostes constructives destinades a guanyar-se l'adhesió dels catalans, si més no de les *forces vives*. Però com a màxim van aconseguir un acatament resignat i passiu a les zones on el predomini bonapartista era més fort: la comarca de l'Empordà i les ciutats de Girona, Barcelona, Olot, Puigcerdà, Lleida, Tarragona i Tortosa, amb els seus *hinterland*, que es van despoblar d'habitants.

El general Duhesme i l'agent Carrion-Nisas eren partidaris d'una severitat sense concessions, igual que el mateix Napoleó. Creien que calia *domar* els catalans, els quals només se subjectarien amb la força de les baionetes. Preconitzaven una actuació militar contínua que *clavés cops forts*, la guerra a les subsistències per desproveir els resistents, l'aïllament absolut d'aquests a l'interior muntanyós del país, la deportació d'una part dels habitants i la colonització del territori amb gent vinguda del sud de França, així com l'exigència incontrovertible del jurament de fidelitat.

Per contra, els mariscals Augereau, Saint-Cyr i MacDonald, i l'administració civil en pes, s'inclinaven per contrapesar la duresa amb mesures conciliadores i integradores que guanyessin l'esperit dels catalans. Per exemple, millorar la disciplina de les tropes napoleòniques tot limitant els abusos sobre la població civil, fomentar l'economia, implantar una administració eficient i honesta, satisfer el sentiment particular i els costums locals. Les disposicions d'Augereau -combatre la corrupció de l'administració napoleònica, concedir la cooficialitat del català, fer onejar l'estendard català al costat del francès, escoltar els notables de la província- anaven en aquesta

direcció. També hi anaven la creació de companyies de guardes nacionals amb personal autòcton, i la concessió de càrrecs als notables locals.

Amb tot això es buscava el terme mig –el que Carrion Nisas havia definit com “ni tort ni grâce”–, rebaixar el grau de crispació, demostrar la superioritat del projecte imperial en l'economia, l'administració i la cultura, i atreure les elits del Principat, així com dividir el bàndol patriota i allunyar els catalans d'Espanya. Però les promeses polítiques mai van anar més enllà; no van arribar en cap moment a reconèixer una personalitat pròpia a Catalunya dins l'imperi francès, ni menys la capacitat d'obtenir institucions d'autogovern.

Els resultats pràctics de la política de conciliació van ser molt escassos. La violència quotidiana va mantenir un abisme insalvable entre catalans i francesos, l'economia es va enfonsar, l'administració napoleònica només era efectiva amb força armada al darrere, la gent defugia els càrrecs, i la unió dels catalans amb Espanya es va mantenir gràcies a la lluita contra l'enemic comú, l'esperit patriòtic, l'opció de les elits i els interessos comercials.

L'administració de les zones conquerides va obligar els napoleònics a bastir el corresponent aparell burocràtic. Molt modesta al principi, la gestió administrativa es va anar ampliant i afrancesant. Si a l'inici l'administració estava molt vinculada amb l'exèrcit, des del febrer de 1812 se'n va separar degut als decrets d'annexió del Principat a l'imperi francès, que van donar origen a l'anomenat *règim civil*.

Des que pel juny de 1808 el general Duhesme havia pres completament el control de Barcelona, va decidir amb esperit pràctic la continuïtat de les autoritats civils i militars borbòniques anteriors posant-les, això sí, sota la seva obediència: capità general, corregidor, intendent, audiència, ajuntament... Però les persones que detentaven els càrrecs, amb el temps, van anar fugint o foren arrestades, per la qual cosa el general les va anar substituint. El final del procés de depuració va arribar l'abril de 1809 amb l'exigència del jurament a Josep I. La majoria dels funcionaris i magistrats que quedaven el van refusar. Era el moment dels afrancesats, que van acaparar les places judicials i les regidories de l'ajuntament de Barcelona, mentre la intendència i les contribucions eren atorgades a francesos.

Al costat de l'anterior organigrama burocràtic, Duhesme va crear noves institucions com la policia, la Junta de Subsistències i la Comissió dels Emigrats. La policia, posada sota l'autoritat militar, fou organitzada a l'estil napoleònic i va ser dirigida per Ramon Casanova, afrancesat fidel i entusiasta que aprofità l'ocasió per fer

bons negocis. La Comissió dels Emigrats va arranjar el pillatge sistemàtic de Barcelona, que s'anava buidant d'habitants: fonts bonapartistes van avaluar l'expoliació de les cases dels expatriats en cinquanta milions de francs.

La vinguda del mariscal Augereau a finals de 1809 significà un fort revulsiu. Amb la pretensió d'atreure's les elits del Principat, Augereau va endegar un programa reformista i *catalanista* que havia de començar per una intensa depuració de la corrompuda administració duhesmista, especialment visible a la Comissió dels Emigrats. Duhesme fou destituït i uns dos-cents empleats van ser detinguts i interrogats. L'instrument de la dràstica purificació fou la Comissió Administrativa, que començà una lenta investigació sobre els propis compatriotes i alguns afrancesats que estaven sota sospita. Mentrestant, Augereau concedia a la llengua catalana el rang de cooficial amb la francesa a la premsa i a les institucions, i donava rellevància als afrancesats autòctons amb càrrecs executius; així, Tomàs Puig era nomenat corregidor de Girona, i Josep Pujol de Barcelona.

Els decrets de Napoleó de 8 de febrer de 1810 van comportar la desvinculació d'Espanya dels territoris al nord del riu Ebre, que van passar a ser administrats directament per l'exèrcit imperial. Els pocs contactes que el rei Josep I havia tingut amb la Catalunya napoleònica –reduïts gairebé als juraments de fidelitat i a la tasca imperceptible del seu comissari Josep Garriga- van desaparèixer del tot. Augereau va ampliar les seves competències, i va aprofitar per dissenyar una nova divisió territorial del Principat a l'estil francès, amb quatre corregiments. Però tot plegat va agradar molt poc al govern francès: les depuracions administratives debilitaven l'estament napoleònic de Catalunya, la política catalanista tenia poc ressò entre la població i xocava amb el centralisme gal, la divisió quadripartita fou rebutjada. Augereau fou substituït per MacDonald, que va arribar a mitjan juny 1810.

MacDonald va arraconar completament el programa reformista del seu antecessor –força agosarat- i s'inclinà per una actuació realista de restabliment de l'ordre, recuperació de l'economia i afrancesament institucional. En lloc dels quatre corregiments va implantar dues intendències, centrades a Girona i a Barcelona. El sistema judicial, els impostos, les duanes i l'administració es van inspirar en el model francès. En teoria el funcionament burocràtic va millorar, però a la pràctica la corrupció i el clientelisme van persistir en l'administració, concebuda com un simple auxiliar de les tropes amb la principal finalitat de recaptar recursos.

L'avenç militar bonapartista al Principat de la primera meitat del 1811, que culminà amb la conquesta de Tarragona, va fer decidir l'emperador a prendre la mesura d'annexionar Catalunya a l'imperi francès, tot finalitzant la separació d'Espanya encetada amb els decrets de 1810. S'ha especulat amb els motius reals d'aquesta disposició: continuar un cert intervencionisme gal començat amb Carlemany, imposar l'ordre al territori rebel, aprofitar-ne millor els recursos... Joan Mercader pensa que amb l'annexió del Principat, Napoleó es cobrava el mínim indispensable per la seva aventura hispànica, el fracàs de la qual ja aleshores intuïa.

Els decrets d'annexió foren publicats el 26 de gener i el 2 de febrer de 1812, quan el mariscal MacDonald –que hi era contrari- ja havia estat substituït pel general Decaen. La conversió de Catalunya en una província francesa va suposar la separació total de l'administració civil respecte de la militar, i una nova divisió territorial del Principat en dues intendències i quatre departaments, amb capitals a Barcelona, Girona, Lleida y Puigcerdà. Reapareixia així la distribució quatripartita d'Augereau, modificada considerablement i molt ajustada als corregiments preexistents per aprofitar-ne la infraestructura. Més endavant la planificació liberal de les províncies reprendria d'alguna manera la idea napoleònica.

El *Règim Civil* sorgit de l'annexió va requerir també la vinguda dels corresponents funcionaris francesos, encapçalats pels dos prestigiosos intendants - el baró Joseph Marie de Gérando y el tribú Bernard-François de Chauvelin- i els quatre joves prefectes. Tots ells eren homes il·lustrats de mentalitat liberal i molt preparats professionalment, convençuts de la necessitat d'aplicar reformes i segurs que la seva tasca seria important per pacificar Catalunya. Volien regularitzar l'administració, limitar els abusos dels militars imperials i fer créixer el benestar de la població per mitjà del foment de l'economia, la construcció d'obres públiques, la millora de la instrucció i l'increment de la beneficència.

Aviat van xocar amb la realitat. Una forta crisi de subsistències va sacsejar Catalunya en la primera meitat de 1812; la violència ambiental feia impracticables les reformes administratives i impedia a la flamant administració napoleònica apropar-se a les elits i al conjunt de la població catalana; les exaccions fiscals que calia practicar sobre un país esgotat reforçaven el rebuig; i sobretot els militars napoleònics van deixar de col·laborar amb l'administració civil a partir de les primeres denúncies d'abusos i malvestats que va fer aquesta al govern de París. Per contra, els oficials de l'exèrcit van encetar una veritable campanya contra els nous funcionaris, que van acabar arraconats i

desmoralitzats. El 7 de març de 1813 un decret va reduir a la meitat el personal de l'administració civil de Catalunya: de fet, era la fi del modern i benintencionat *règim civil* napoleònic, que va fracassar degut a la situació de guerra i a la mala disposició dels habitants, en aquelles circumstàncies, envers tot el que vingués de França.

Les dificultats insuperables dels bonapartistes per atreure's les elits locals es va revelar clarament amb l'exigu nombre d'afrancesats que els serviren, probablement uns pocs centenars. Eren homes de la classe mitjana urbana, en general professionals i funcionaris més o menys il·lustrats i reformistes, vinculats amb el món de la política, que esperaven progressar amb la nova situació. Els napoleònics els van emprar als tribunals i en nivells subalterns de l'administració, així com en tasques auxiliars de l'exèrcit: policies, correus i espies. La pressió dels patriotes per impedir el sorgiment d'actituds col·laboracionistes era gairebé insuperable, per la qual cosa els afrancesats vivien en un ambient perillós i molt poc gratificant. El magistrat empordanès Tomàs Puig i l'advocat i negociant barceloní Ramon Casanova, cadascun amb una trajectòria ben diferenciada, són potser els millors exponents de l'afrancesament ideològic. La resta van col·laborar amb els ocupants més aviat per raons pràctiques o per obligació. Alguns van ser especialment ben valorats pels bonapartistes i no massa malvistos pels patriotes, com el grup de barcelonins format per l'hisendat Josep Pujol i els advocats Melcior de Guàrdia, els germans Antoni i Josep de Campà, i Josep A. Verdaguer, així com l'alcalde de Girona baró de Foixà.

Maties Ramisa Verdaguer
(Universitat de Vic)